

5. Забезпечення оптимального фізичного, розумового, психічного розвитку дитини.
6. Розвиток мотиваційної сфери дитячої особистості.
7. Розвиток необхідних психологічних якостей: ініціативності, здатності до вмотивованого ризику, адекватної самооцінки, високої працездатності, сили волі, самодисципліни, відповідальності, вміння розподіляти свій час, впевненості, самоповаги, наполегливості у подоланні труднощів, толерантності.
8. Забезпечення простору для вияву й розвитку інтелектуальних, творчих, художніх, спортивних здібностей дітей.
9. Здійснення психологічної підтримки дитини шляхом опори на сильні її сторони, уникнення підкреслення її промахів, демонстрації оптимізму, любові та поваги до неї, прийняття індивідуальності дитини, виявлення віри у неї, уникнення дисциплінарних заохочень і покарань, надання дозволу самостійно вирішувати проблеми там, де це можливо, здійснення взаємодії з дитиною, проведення з нею більше часу.
10. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до дітей.
11. Дотримання єдності у навчально-виховній роботі членів родини, школи та позашкільних установ, які відвідує дитина.

Таким чином, адаптаційна місія школи полягає у забезпеченні прав дитини, формуванні в неї необхідного адаптаційного потенціалу, створенні відповідних умов для самореалізації, а також мінімізації негативних впливів суспільства, класного колективу на особистість шляхом використання сприятливих факторів шкільного оточення. Результатом успішної адаптації є «адаптованість» — система якостей особистості, компетентностей, що забезпечують успішність наступної життєдіяльності дитини в школі. Але найважливішим результатом, ознакою того, що дитина повністю освоїлася в шкільному середовищі, є її адекватна поведінка, задоволеність міжособистісними відносинами — з однокласниками і вчителями. Спільні зусилля вчителів, батьків, лікарів, психологів здатні знизити ризик виникнення у дитини шкільної дезадаптації та труднощів у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптація дітей у 1, 5, 10 класах / упоряд. Т. Червонна. — К. : Шкільний світ, 2008. — 128 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»)
2. Адаптация организма учащихся к учебной и физической нагрузкам / [А. Г. Хрипкова, М. В. Антропова, В. В. Алферова и др.]; Под ред. А. Г. Хрипковой, М. В. Антроповой. — М. : Педагогика, 1982. — 240 с.
3. Донін В. М. Психологія і педагогіка життєтворчості : навч.-метод. посібник / В. М. Донін. — К. : Центр навчальної літератури, 1996. — 179 с.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посібник / Т. В. Дуткевич. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 392 с.
5. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи / Т. В. Кравченко. — К. : Просвіта, 2009. — 416 с.
6. Кравчук Л. Особливості шкільної адаптації першокласників / Л. Кравчук // Сучасна школа України. — 2013. — № 9(261). — С. 4-16.
7. Чуткина Г. М. Адаптация первоклассников к педагогическому процессу школы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. М. Чуткина. — Минск, 1987. — 17 с.

Шевченко О.

Науковий керівник – проф. О. М. Кікінежді

ДО ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЮВАННЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Проблема ідентичності визнана глобальною проблемою сучасності. Ідентичність — одна з найсуттєвіших характеристик, без якої людина не може існувати як свідомо автономна особистість. Вона тісно пов'язана з ідентифікацією, яка є механізмом формування ідентичності особистості, передусім її соціальної складової та виконує наступні функції: реалізовує потребу належності до певної групи, забезпечує захист, можливість самореалізації, включення індивіда в систему соціальних відносин.

Проблеми особистісної та ґендерної ідентичності вивчаються низкою зарубіжних (С.Бем, Ш.Берн, А. Ватерман, Е. Еріксон, Дж. Марсія, Х. Теджфел, З.Фройд та ін.) та вітчизняних дослідників (О. Бондаренко, Т. Говорун, П.Горностаї, О. Кочарян, О. Кікінежді, І. Лебединська, Т.Титаренко та ін.). Одним з важливих аспектів є вивчення умов та чинників дослідження жіночої ідентичності у контексті визначення чинників розвитку Я-концепції в процесі ґендерної соціалізації, що є актуальним завданням перш за все у зв'язку зі сформованим запитом на психотерапевтичну допомогу для жінок, і потребує як теоретичного осмислення, так і емпіричного дослідження.

Метою статті є теоретичний аналіз сучасних підходів у психологічній науці до проблеми конституювання жіночої ідентичності у ранньому дорослому віці.

У контексті нашого дослідження важливим є розгляд феномену ґендерної ідентифікації, оскільки предмет ідентичності зачіпає основи організації життя. Ідентичність — складна інтегративна психологічна властивість особистості, яка формується у процесі її уподібнення, ототожнення або самокатегоризації та є процесом організації життєвого досвіду в індивідуальне Я.

Питання про вплив психічної репрезентації материнсько-батьківського ставлення на конституювання жіночої ідентичності доньки знаходить різне трактування у психологічних школах.

Прихильники психоаналізу єдині у думці, що ідентифікація є одним із провідних процесів у розвитку і формуванні ідентичності, пізніше — як власне процес утворення людської суб'єктності. Зокрема, вплив Едіпового комплексу на внутрішню структуру суб'єкта був описаний саме у термінах ідентифікації: навантаження батьківських персоналій усуваються та замінюються ідентифікаціями. В узагальненому описі Едіпового комплексу З. Фройд показав, що ці ідентифікації утворюють складну суперечливу структуру, оскільки батьки виступають водночас об'єктами любові і об'єктами суперництва. Втім, можливо, що амбівалентне ставлення до об'єкта властиве будь-якій ідентифікації.

Вчені виокремлюють обов'язкові умови здійснення ідентифікації: по-перше, присутність суб'єкта і об'єкта (моделі) ідентифікації; по-друге, здійснення суб'єктом психологічного уподібнення (переважно підсвідомого) об'єкта; по-третє, отримання поведінкових наслідків — наслідування діям і переживанням об'єкта, інтерналізація його цінностей і установок. Первинною виступає класична формула «мати як об'єкт», тобто в основі всіх взаємозв'язків суб'єкта знаходиться «діалог з матір'ю». Було виокремлено декілька форм ідентифікації залежно від функціонального навантаження процесу: функціональні — переживання об'єкта як групи функцій, необхідне для задоволення потреб і бажань дитини; функціонально-селективні — побудова константної структури власного «Я» і об'єкта, встановлення нової функції власного «Я» із одночасним перетворенням образу об'єкта в абстрактний та інформативний; оцінно-селективні — покращення переживання ідентичності суб'єктом, прагнення до змістовного представлення об'єкта згідно умов суб'єкта; інформативні — накопичення уявлень про об'єкт через функціонально-оцінні ідентифікації. Причому кожна з форм ідентифікації сприяє поліпшенню індивідуальної ідентичності суб'єкта [10]. Отже, ідентифікація, детермінована належністю до біологічної, акушерської статі, розглядається провідним механізмом розвитку особистості у психоаналізі, і зумовлюється специфічними відносинами дитини з батьками тотожної статі. Саме вона використовується для пояснення формування характеру Я, фрагментації особистості.

А. Бандура та інші дослідники (Р. Розенталь, В.Хартап) виявили низку важливих для аналізу ідентифікаційної поведінки закономірностей:

головними детермінантами індивідуальної поведінки є пряме підкріплення та вікарне спостереження. Ідентифікація є більш ймовірною при заохоченні поведінки моделі, ніж при покаранні;

поведінка моделі може викликати фасілітаційний ефект, тобто ті реакції, які є вже в репертуарі спостерігача;

рівень імітаційної агресії залежить від заохочення чи покарання моделі за девіантну чи соціально-заборонену поведінку;

вплив на особистість моделей, представлених у символічній формі, наприклад, мистецтва, засобів масової інформації;

значущими в ідентифікаційній моделі є статус, стать, компетентність, сердечність, турботливість і характеристики самого спостерігача [11].

Згідно когнітивної моделі, ідентифікація включає чотири взаємопов'язаних процеси: суб'єкт вбачає свою схожість із моделлю; суб'єкт переживає «вікарні афективні реакції» у зв'язку з подіями, в яких знаходиться «модель»; суб'єкт прагне мати риси «моделі» і прагне до тих цілей, до яких, на його думку, прагне і «модель»; суб'єкт засвоює і використовує установки і поведінку, які демонструються моделлю (С. Бем, Д. Мартін, Д. Раблі, Дж. Спенс, Р. Хілмрейх).

У феміністичних теоріях і ґендерній соціології підкреслюються фундаментальні властивості ідентичності: збереження себе у часі, вертикальні (зв'язок історії з життям) і горизонтальні (можливість виконувати різні вимоги в рольових системах) виміри ідентичності, континуальність і відмінність, а також наступні функціональні аспекти ідентичності: особисто-цілеспрямований вибір, інтерперсональний аспект та життєві цілі і завдання (Сімона де Бовуар, С. Бем, В. Вульф, Е. Гідденс, К. Гілліган, О. Забужко, Н. Зборовська, О.Кісь, Л. Таран, С. Павличко та ін. учені).

Деякі аспекти даної проблеми розглядаються дослідниками при вивченні сепарації від матері як необхідної умови повноцінного розвитку дитини взагалі, і доньки зокрема (Ю. Крістева, М. Малер, А. Наури, Н. Чодороу та ін.) при аналізі проблеми диференційованого впливу батьківського ставлення на формування особистості дитини (Н. Барінова, Т. Титаренко та ін.), при розробці проблем конституювання суб'єкту (Н. Каліна, С. Максименко, В. Татенко та ін. учені).

З точки зору гуманістичної психології в самій сутності людини будь-якої статі закладена здатність до

самовдосконалення, наголошується на важливості вільного вияву особистісного Я незалежно від статевої належності, на самоактуалізації особистості (Г.Балл, М.Боришевський, А.Маслоу, К.Роджерс).

Прихильники інтегративного підходу підкреслюють роль процесів ґендерної самосоціалізації в тісному взаємозв'язку з розвитком образу Я. Розглядаючи ідентичність як складну багаторівневу систему, що є елементом (частиною) особистості, Т. Говорун та О. Кікінежді вказують на її виникнення та функціонування як результат процесу самосвідомості особистості, тобто самовизначення і конструювання особистістю себе, своєї Я- концепції, що включає різні рівні і види ідентичностей, вибір яких визначається ядерним утворенням особистості — Self (особистісним смыслом) [3; 5].

Розвиток ідентичності є нелінійним, проходить через певні кризи ідентичності — періоди, коли виникає конфлікт між конфігурацією елементів ідентичності, що склалася до даного моменту, та відповідним їй способом «вписування» себе в навколишній світ і умовами існування індивіда, що змінилися. Щоб вийти з кризи індивід повинен докласти певні зусилля, знайти і прийняти нові цінності і види діяльності. Як зазначає Ш. Берн, процес формування ідентичності можливий не лише в ситуації «конкретного» віку. Конфлікти, що виникають під час зіткнення самореалізації і функціонально- рольової поведінки, існують упродовж усього життя людини. І самореалізація, і функціонально-рольова поведінка постійно породжують проблеми, які вимагають свідомого переосмислення цінностей. У цьому сенсі правильніше було б говорити про перманентний творчий процес, протягом якого людина створює і модифікує свою ідентичність [1, с. 200-201].

Посилаючись на наукові розробки, здійснені вітчизняними вченими у теоретичних та експериментальних підходах до проблеми ґендерної ідентифікації, ми виходимо зі специфіки структури самосвідомості, сутності соціально-психологічних механізмів розвитку образу «Я» [2; 3; 4; 5; 6; 8; 9].

Я-концепцію ми розглядаємо як нарративну конфігурацію, завдяки якій різні життєві події та епізоди (ґендерні ситуації) об'єднують різноманітні епізоди життя в окремий узгоджений патерн, наповнений смисложиттєвими орієнтаціями [7]. Тому ґендерне «Я» можна вважати соціально-культурним конструктом фемінності-маскулінності, який функціонує в певних соціокультурних умовах, що складає, у свою чергу, індивідуальну суб'єктивну реальність жінки (В. Барр, Т.Говорун, Т.Татенко, Т.Титаренко, Н. Чепелева). Інтеграція теоретичних поглядів вчених щодо з'ясування змістово-семантичних і функціональних параметрів процесу ґендерної ідентифікації в онтогенезі є переконливою методологічною платформою для науково-психологічного аналізу та емпіричного дослідження конституювання жіночої ідентичності в дорослому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Ш. Гендерная психология: пер. з англ. / Ш. Берн. - СПб, 2001. - 456 с.
2. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М. Боришевський. - К.: Академвидав, 2010. - 416 с.
3. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності: монографія /
4. Т. В. Говорун. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001. - 240 с.
5. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: монографія / Г.О.Балл, О.В.Губенко, О.В.Завгородня та ін.; за ред. Г.О.Балла. - Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. -206 с.
6. Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості:
7. монографія. -Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2011. - 400 с.
8. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. - К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2006. - 240 с.
9. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду: монографія / За редакцією Н. В. Чепелевої. - К.: Педагогічна думка. - 2008. - 256 с.
10. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении: монография / В. А. Татенко. - К.: Просвіта, 1996. - 402 с.
11. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
12. Фройд З. Вступ до психоаналізу: Пер. з нім. / З. Фройд. - К.: Основи, 1998. - 709 с.
13. Bandura A. Watters R.H. Social learning and personality development / A. Bandura. - N.Y., 1965. - 329 p.